

תקשורת, אמת, שידור ציבורי ומסחרי ואינטרס הציבור

אליקים רובינשטיין

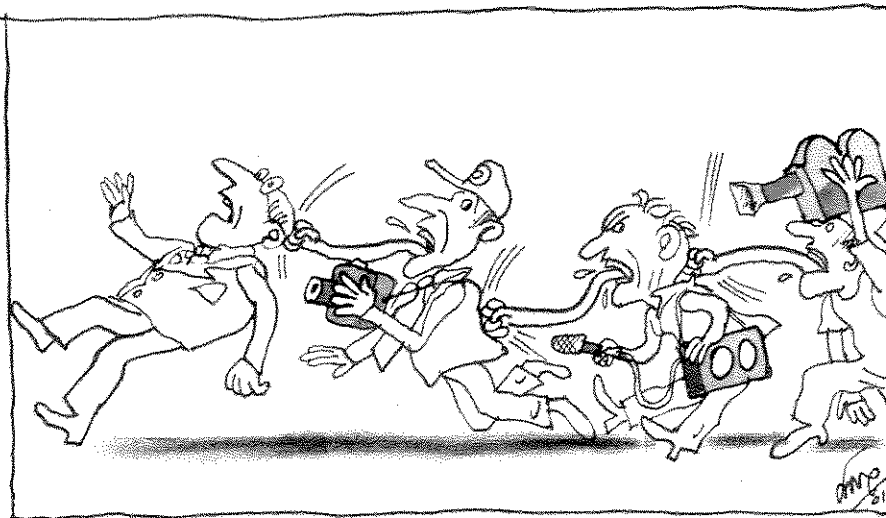
בשלהי המאה ה-18 כתב ר' אפרים זלמן מלונטשיץ, רבה של פראג, בפירושו לתורה "כלי יקר", על הפסוק בויקרא (כה, לו) - "ודף אותם [את בני ישראל הנסוגים מפני האויב - א"ר] קול עלה נדף", כהאי לישנא:

כי זה מדבר בפירוד לבבות המצוי בישראל יותר מכל האומות... כל איש מישראל נהדף מן הרוח דהיינו מן המלכויות... שנוסף על דחיפת האומות את ישראל כל אחד דוחף את חברו במהמורותיו... המשיל כאן לעלה נדף, כי העלה חלוש מאוד ונדף מחמת הרוח הנושב בו,

לא זכיתי להכיר את הראלה מודעי עליה השלום, הבטחה שלמרבה הצער קופדה באיבה ולא נתממשה. מטבע הדברים שצער הורים - אביה ע"ה עד תום חייו, איש ציבור בכל רמ"ח איבריו, ואמה תבל"א, ממלאת תפקידים ציבוריים בולטים בזכות עצמה, לא שכך לעולם. אבל ראוי הוא שזכרה מונצה בדרך זו, המבטאת נושאים שהיו קרובים ללבה, בעיסוקה שלה, ומתמקדת בתחום חשוב ומרכזי בחיינו בין לרצוננו ובין על כורחנו.

בדור הזה ראינו תמורות דרמטיות במקומה של התקשורת בחיינו. בראשונה, לאורך תקופה ממושכת בזמן ההדש, הייתה זו העתונות הכתובה; אחריה, בחלקה הראשון של המאה ה-20, בא הרדיו; ואחריו, בהמשכה של המאה, הטלוויזיה, ולקראת סופה הטלוויזיה בכבלים ולבסוף האינטרנט. אנו אופיים תקשורת יומם ולילה, מכל כיוון אפשרי ומתעוררות שאלות ההולכות וגוברות בגבור השפעתה של התקשורת. למה נכחד - פוליטיקאים ושאנים כאלה משקיעים מאמצים אדירים להשיג כותרת ולהופיע בתקשורת, ושילוב בין תופעה זו לבין מה שנהוג לקרוא "זכות הציבור לדעת" כחלק מן המרקם הדמוקרטי הופך לאוקיינוס של מידע, למים שאין להם סוף.

יש כמובן מעלות גדולות וחשובות לתקשורת: השיפת חוליי החברה, הוקעת שחיתויות, כדברי השופט ברנדייס בשכבר הימים על אור המנורה כטוב שבמקטאים. אין דמוקרטיה בלי תקשורת פתוחה, אין דמוקרטיה בלי הופש ביטוי, ושני אלה יחד ירדו כרוכים. אך האם התקשורת ממלאת את תפקידה כראוי? אני מדבר בראש וראשונה על נורמות בסיסיות של מקצועיות והגינות. רבים מאנשי התקשורת, בוודאי רובם, עושים מלאכתם נאמנה - אך לפתח חטאת רובץ. פתח החטאת הראשון הוא לשון הרע, שהמשילוח חכמים לשפיכות דמים. לא תמיד התקשורת יוזמת את לשון הרע, אך היא משמשת כלי אדיר עוצמה לכך.

"לשון הרע שהמשילוח חכמים לשפיכות דמים"

ואעפ"כ כל עלה דוחף את חברו ומכה בו, כן כל איש מישראל בגלות דומה לעלה הנדף מפני רוח... ואעפ"כ הוא רודף אחר חברו, להכותו בשוט לשונו או כנגד האומות, או בלשון הרע ברחוב היהודים... כי בעלי הלשון השמיעו את כל ישראל אין נקי, כי כל אחד שמח לאיד חברו ותהי בפיו כדבש למתוק אם ימצא מקום לדבר בגנות חברו, וכמה נעלבים עובר עליהם כוס זה ואין אומר השב, ובדורנו מידה זו לבדה מספקת אריכת גלותנו.

החפץ חיים זצ"ל, רב ליטאי מגאוני הדור שקדם לשואה, הקדיש חלק ניכר מחייו הארוכים למאבק בלשון הרע. כינויו לקוח משם ספרו, שיסודו בפסוק בתהילים, "מי האיש החפץ חיים, אוהב ימים לראות

דברים בטקס הענקת פרס מפדק גלי צה"ל ע"ש הראלה מודעי ז"ל תל-אביב, בית אריאלה, י"ח בתמוז התשס"א (9.7.01)

טוב - נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה." (תהלים לד, יג-יד)
 עינינו הרואות כי בעיות אתיקה בפרהסיה הציבורית העסיקו חוגים
 עוד בדורות קודמים, הרבה לפני תפוצתו של המידע האידינא; לא
 הרי נאום או דרשה לקהל שומעים קטן, כהרי לוויין רב עוצמה המעביר
 אותה למרחוק.

אמת בדיווח

הסיקור העיתונאי אולי רגיש במיוחד כשהמדובר בביטחון, כשהאתוס
 הקולקטיבי הלאומי הישראלי שכלל את הביטחון כאחד מעיקריו
 נשתנה, חלקית לפחות, במשך השנים לאתוס אינדיבידואליסטי -
 וכוחה של התקשורת גבר לאין שיעור. טרם נמצאה הדרך להתמודד
 עם שאלות של ביטחון מזה מול זכויות בכלל מזה וזכות הציבור לדעת
 בתוכן, הן בשל ה"רייטינג", הן בשל חשדנות שקיימת כלפי המערכות
 והן נוכח השינוי בצנזורה. גם גישותיהן של המערכות הביטחוניות
 והממשליות אינן מה שהיו פעם, והן מודעות לשינויים - אך עדיין
 נותרה האחריות, ולא תמיד קל לפרוש אותה ברבים.

אדרש כאן רק לאמת בדיווח, וזאת במסגרת התמונה הכללית
 יותר: נכון, הכתב והעורך ככאלה אינם אחראים לחברה הישראלית,
 לאורותיה ולצלליה; אבל הם אחראים לחלקם שלהם בחברה הישראלית,
 שיהא נקי והוגן, גם במסגרת חופש הביטוי כעקרון על, כך שלא יהיו
 חלק ממניפולציה, ובראש וראשונה - שיבדקו. סדר היום התקשורתי
 הוא במידה רבה סדר היום הלאומי וליחיד הנפגע הוא סדר היום כולו.
 לכן אסור שתהיה, מה שקורה לא אחת, קלות בלתי נסבלת של הדיווח
 התקשורתי. הלשון והעט (והיום המחשב) מתגלגלים. מאחורי הידיעה
 המתפרסמת עומד ציבור, ועומד בראש וראשונה אדם. לעיתים הליקוי
 בדיווח נובע מהעדר תשתית עובדתית, לעיתים - מחוסר הבנה מספקת
 של כתב או כתבת במאטריה מסוימת ולעיתים - מפסיכואנליזה בגרוש,
 של חיפוש מניעים אישיים אצל נשואי הידיעה. אמרתי דברים אלה
 באירוע לפני שנים, והצעתי הצעה שקראתי לה "פסק 30 השניות".
 הנה הבטתי בשעוני 30 שניות. לכאורה, זמן מועט ביותר, אבל אפשר
 להספיק בו הרבה. לפני שהעיתונאי - או המדליף לצורך זה - מוציאים
 דברים מתחת ידם, יהרהרו רק 30 שניות אם נבדק כל מה שהיה נחוץ,
 אם נשמרו כללי האתיקה, ובראש וראשונה - האם ייפגע הזולת ללא
 צורך. "דעלך סני לחברך לא תעביד" (מה שעליך שנוא לחברך לא
 תעשה") - "זו היא כל התורה כולה", והשאר פירוש הוא, לך ולמד
 (דברי הלל הזקן, בבלי שבת ל"א ע"א). אחרי שלושים השניות, רויץ,
 רוצי לפרסם. אכן, ישנם דברים הנראים כפשוטים על פניהם, כאל"ף-
 ביי"ת של התנהגות אנושית, ובכל זאת אינם מקוימים. הקורא את
 העתון ישים אל לבו, כי כשהוא קורא דבר הנוגע לו, ימצא בו כהנה
 וכהנה אי דיוקים ואילו כשהוא קורא דבר הנוגע לזולת, ואם נרצה או
 לא נרצה זהו רוב העתון, או כולו למרבית הבריות, כמעט כל הזמן -
 בדרך כלל יאמין לאשר הוא קורא. האם עומדים כלי התקשורת, עד
 הטובים שבהם, באחריות לפני קוראיהם בבדיקת הדברים? אינני רוצה
 להכליל ויש גם המתאמצים; אך באופן כולל, התמונה שלנגד עיני,
 כקורא עתונים רבים וכצרכן תקשורת אלקטרונית, בעוונותיי הרבים,
 רחוקה מן הראוי. איש אינו מכתוש את הקלות שבה לפעמים משודרות
 ונכתבות ידיעות. ועוד, יש הרואים את כל הנעשה על בימת התקשורת

"לפני שהעיתונאי מוציא דברים מתחת ידו, יהרהר 30 שניות אם נבדק
 מה שהיה נחוץ"

כמעין סוג של בידור, המחליף ספרות בדיונית בספרות מן החיים,
 וכולנו כביכול שחקנים על הבימה. כשלעצמי קשה לי מאוד לחבור
 לתפישה מעין זו, אך אי אפשר לומר שאינה קיימת.

ישנם גופים כמו מועצת העתונות שתפקידם לסייע בשמירת
 האתיקה, והם מתאמצים ושוקדים, אך כוחם תלוי בשיתוף פעולה
 אלמנטרי, העומד לעיתים מול לב האדם. לפני שנים אחדות
 הגשתי - פעם יחידה - תלונה למועצת העתונות על ידיעה במקומון.
 אמר איש המקומון לדוברת משרדנו, מה איכפת לי, יקח שלוש שנים
 וידונו שלושה... (וכאן אמר מלת זלזול שלא אחזור עליה בשל כבוד
 הבריות), ומה יקרה, לא כלום.

אוסף, כי התביעה והחקירה אינן פטורות מחשבון נפש משלהן.
 באדר א' תש"ס (מרס 2000) הגישה ועדה ציבורית-מקצועית בראשות
 נשיא בית המשפט המחוזי (בדימוס) ד"ר אליהו וינוגרד את המלצותיה
 בעניין מדיניות הפרסום של גופי תביעה ומשטרה לשר המשפטים
 ולשר לביטחון פנים. הוועדה הציעה עקרונות לאיזון בין הצורך להגן
 על שמו הטוב ועל כבודו של האדם לבין זכות הציבור לקבלת מידע,
 תוך שיקולים הכרוכים באכיפת החוק ובהגנת הציבור. הקו המנחה
 היה, כי בדרך כלל אין למסור פרטים מזהים על חשוד בעבירה בטרם
 הוגש כתב אישום, בהריג שיעקרו מקרים בעלי עניין ציבורי מיוחד,
 כשמדובר באישי ציבור בנושא הקשור למילוי תפקידם, או בצורך
 להזהיר את הציבור מפני החשוד. הואיל ועבודת היישוב של ההמלצות
 טרם תמה, הוצאתי בחשוון תש"ס"א (נובמבר 2000) הנחיית ביניים
 ברוח הצעת הוועדה. לגבי מקרי גבול, ההנחיה היתה מתן מלוא המשקל
 לעקרון כבוד האדם, עקרון חוקתי בישראל, "אין פוגעים בחייו, בגופו
 או בכבודו של אדם באשר הוא אדם" (חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו).

תוכן מגוון, היא אשר יהא, בתמונה, בקול ובכיתוב משפיע על האופן בו מעוצב השיח הציבורי. מי שצורך תקשורת אינו "צרכן" או "משתמש" בלבד, אלא גם שותף לשיח הציבורי הדמוקרטי. שותפותו יכולה להיות פסיבית, ויכולה להיות גם אקטיבית, בצורות שונות.

עלינו להתמודד עם הבעיות והאתגרים שמציבה בפנינו מפת התקשורת כיום, הכוללת מגמות של העברת אמצעי שליטה בכלי תקשורת מידי הציבור לידיים פרטיות, והתפתחויות טכנולוגיות המאפשרות לכלי ביטוי נוספים להגיע לעינו ואוזנו של האזרח - ערוצי טלוויזיה רבים, בין אם למנויים ובין אם לאו, אינטרנט על שלל אתריו (לרבות אתרים של עתונים), הוצאות ספרים, וסוכני תרבות אחרים למיניהם. יש מן הציבור הנזקק לכולם, יש הנזקק לחלקם - למשל ציבור חרדי שאינו צופה בטלוויזיה, הקורא עתונים - בעיקר חרדיים - ומאזין לרדיו, ומתלבט בשאלות של המחשב והאינטרנט. הטכנולוגיה גם שיטשה את ההבדלים בין בית וחוף, ומה שלא ידענו בעבר - העברת תמונות נעות מקצה העולם ועד קצהו תוך שניות, הופך אותנו לכפר גלובלי מהמם.

על מנת להבטיח את חופש הביטוי, את זכות הציבור לדעת ואת קיומו של השיח הציבורי בעידן זה יש להבטיח את שני אלה - ראשית, שימור השידור הציבורי והגדרת מטרותיו ויעדיו. שנית, יצירת איזונים בשידור המסחרי, ובכללם מגבלות על בעלויות צולבות בכמות התקשורתיות השונות.

השידור הציבורי

נדמה לי שיש תמימות דעים או הסכמה רחבה באשר לצורך בשידור ציבורי. כמובן תנאי ראשון במעלה לאמינותו של השידור הציבורי הוא הגינותו, שמירה על אובייקטיביות, הגינות העומדים בראשו, אי ניצול הכלי הציבורי למטרות זרות. לא תמיד הדבר קורה והיו דברים מעולם. אכן, גם אם מרבית הנוגעים בדבר פועלים בהגינות, כשיש

"ציפור הנפש של הדמוקרטיה"

סעיף 2). "כל אדם זכאי להגנה על חייו, על גופו ועל כבודו" (סעיף 4) וכבר אמרו חכמים "גדול כבוד הבריות, שדוחה את לא תעשה שבתורה" (ברכות י"ט ע"ב).

פרסומים פוגעים והתייחסות משפטית

בעבודתנו בתביעה הכללית אנו נוקטים מדיניות מרוסנת ביותר בעניינים הקשורים להתבטאויות, וזאת הרף תלונות מרובות המגיעות אלינו, דבר יום ביומו. מעטות מאוד מן התלונות נחקרות, ומעטות עוד יותר כמובן אלו המגיעות לכלל כתב אישום. אנו ערים לפסיקת בית המשפט לעניין חופש הביטוי, להיותו - כאמור - עקרון על, "ציפור הנפש של הדמוקרטיה", ולצורך בו. אנו גם ערים לכך שחלק מן המתלוננים בתחום זה מעוניינים בתלונה ובפרסומה יותר מאשר במה שיבוא אחריה. התערבותנו האכיפתית באה במקרים החריגים, כשיש פוטנציאל לאלומות או בהקשרים קיצוניים של פגיעה. לעיתים אנו מזהירים גם בהעדר הליך אכיפתי. עד כה לא הפעלנו מעולם, הרף פניות לא מעטות, את סעיף לשון הרע נגד ציבור שבחוק איסור לשון הרע.

אסיף, כי לעת הזאת גם אין בידינו כלי משפטי בנושא ההסתה לאלומות. לומר דברים כהווייתם: מאז פסק דינו של בית המשפט העליון בדג"פ ג'בארין, אין אנו יכולים לעשות שימוש בכלי המרכזי בנושא זה, סעיף 4(א) לפקודה למניעת טרור, שהוגבל בפרשנותו לארגוני טרור.

הצעת חקיקה שהוגשה על ידינו בנושא זה, לא עברה בכנסת ומוגשת עתה מחדש. מטרתה איננה לפגוע בחופש הביטוי. המדיניות המאופקת לא תשתנה. מטרתה לאפשר כלי זמין כאשר הדבר הכרחי.

שידורים ציבוריים ומסחריים - כיוונים ומגמות

אקדיש יתרת דברי למפת התקשורת בחברה דמוקרטית בעידן הנוכחי ובמיוחד למגמות עיקריות בה נוכח השינויים הטכנולוגיים וההשלכות על הדמוקרטיה.

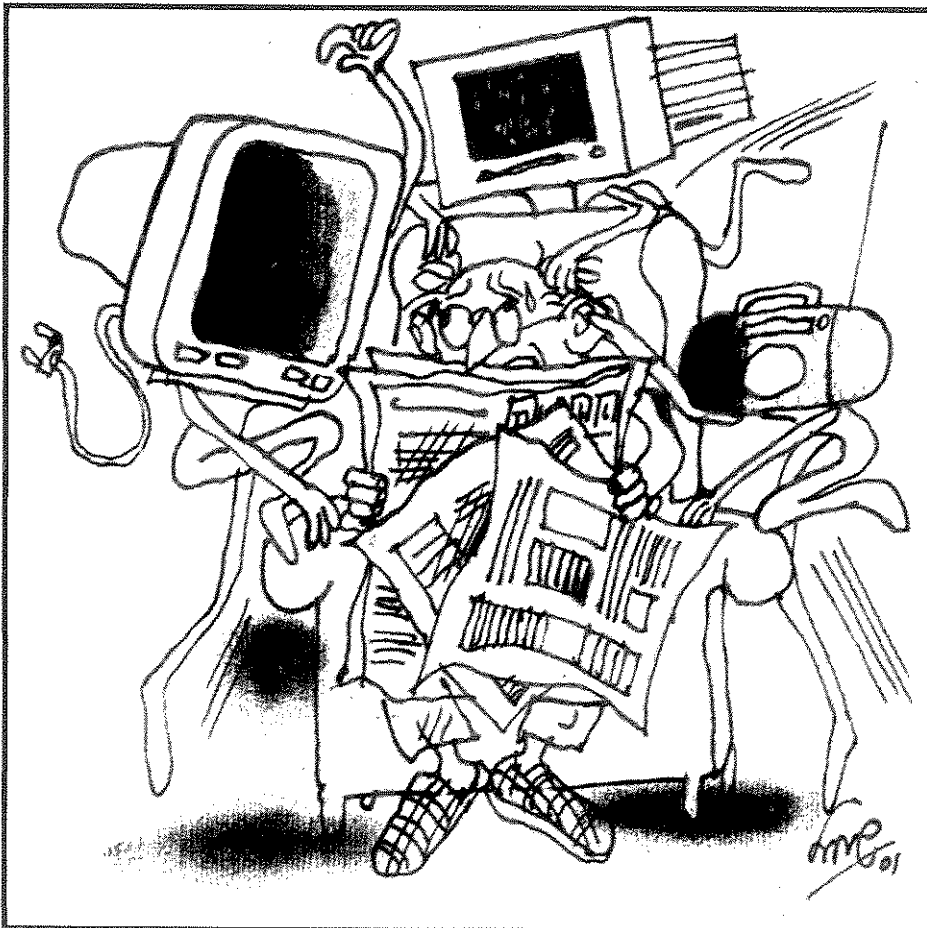
והדברים נוגעים ישירות לגלי צה"ל, על התפקיד שהמוסד המיוחד הזה יכול למלא.

לעיתים אנו נוטים לשכוח, כי עד לפני כחמש עשרה שנים, כל שהיה זמין לציבור הוא השידור הציבורי - הן ברדיו והן בטלוויזיה. מה משמעות הדבר? ערוץ טלוויזיה אחד - מהדורת חדשות מרכזית שממנה ניוון הציבור, ומספר תחנות רדיו - וגלי צה"ל בכללן.

במהלך העשור הקודם הופיעו לראשונה שידורי הטלוויזיה בכבלים, בשעה שהברות אחדות (כיום גותרו מהן רק שלוש) קיבלו את האפשרות לשדר בלעדית באזורי הזכיון. בשנה האחרונה התחילה לפעול גם חברת הלוויין, לאחר לא מעט קשיים. הערוץ השני (על שלושת בעלי הזכויות שבו) החל לפעול לאחר תחילת פעולתן של חברות הכבלים; חקיקת החוק הנוגע אליו לוותה בוויכוחים ציבוריים.

מפת התקשורת קשורה קשר הדוק לחופש הביטוי, תנאי הכרחי לדמוקרטיה. שיח ציבורי הוא המגשים את חופש הביטוי ואת זכות הציבור לדעת.

הציבור בישראל הוא צרכן עתיר תקשורת, ולכך השפעה על כל תחומי חייו - חדשות וענייני דיומא, תרבות, סרטים, בידור ועוד.

"הציבור בישראל הוא צרכן עתיר תקשורת" - על הקשיים המתעוררים והמתגלים ברשות השידור נראה שאין צורך להרחיב.

לשידור המסחרי, במיוחד בהיקפו הרחב וביכולת להציעו במשותף עם אמצעי תקשורת נוספים, השלכות תרבותיות אדירות - הן מבחינת אותם מרכיבים מרכזיים של החברה, שמהווים את הדבק הפנימי בתוכנו ושאינו מאמין שעודם קיימים, והן מבחינת עיצוב השיח התרבותי-הציבורי. האם יש בכך כדי להטיל מחויבויות על מי שעומד בראש המערכות האלה? לדעתי התשובה חיובית. היא חיובית לא רק לשיטה - כמו הצעת הנשיא ברק - השוקלת הכפפת העתונות הפרטית לעקרונות המשפט הציבורי, שבוודאי נובעת מתוך תחושה שכשהמחוקק אינו אומר דברו אולי יעשה כן בית המשפט. לדעתי התשובה חיובית גם מטעמי הגינות ותום לב, שהם ערכי יסוד של המשפט הישראלי, ושל חברה מתוקנת בכלל.

מעבר לפן הכלכלי, שבוודאי הוא כוח מניע מרכזי בהשקעות בעלי הערוצים השונים, מבחינה ציבורית רבה חשיבותו של השידור המסחרי, כפוטנציאל לתרומה לדמוקרטיה ולאיי התלות בשלטון. הכל מבינים את חשיבותו העצומה של הנושא, הכוח, השופר לציבור, הכסף, ולא בכדי יש בתבל ומלואה מאבקי עוצמה גדולים בענין זה. נזכור

ולוא גם יחידים המנצלים לרעה את הכוח - הדימוי גולש ומכתים.

רשות השידור, הטלוויזיה החינוכית וגלי צה"ל צריכים להגדיר לעצמם בבירור את יעדיהם. קיים צורך חברתי ותרבותי בקיומם של ערוצי תקשורת ציבוריים - טלוויזיה ורדיו - יציבים, אשר יהיו עצמאיים ככל האפשר מתלות בממשלה. זה היה היסוד לכינון רשות השידור ב-1965, וזאת דרישת החוק המכונן - שיקוף של מגוון השקפות ודעות הרווחות בציבור.

אעיר בסוגריים, כי הגם שאפשר להתווכח בשאלה אם יש מקום לערוצים יעודיים לפי סוגי אוכלוסין, שמשמעם שינוי מתפישת כור ההיתוך לתפישת שבטים ובתרים בחברה מקוטבת, סברנו שבנסיבות החברתיות ניתן לחוקק לכיוונים כאלה, והדבר ניתן להסדרה מוזמן. בגלל עמדות פוליטיות מסוגים שונים, שיקצר המצע מתיאורן, לא הסתייע הדבר עד כה, וממשיכים לפעול הערוצים הפיראטיים, שמאמצי האכיפה לגביהם לעולם אינם מספיקים.

על הקשיים המתעוררים והמתגלים ברשות השידור נראה שאין צורך להרחיב. אציין רק, כי אנו נדרשים לסוגיות שונות הנוגעות לה באופן תדיר, תוך ניהול מאבקים שאינם פשוטים. המאבק, הציבורי והמשפטי, הוא להבטיח כי ב"עולם החדש" של התקשורת יישמר השידור הציבורי, בין "הציבור בישראל הוא צרכן עתיר תקשורת" בטלוויזיה ובין ברדיו, מפני היסחפות בלא

גבול לתחרות עם השידורים המסחריים. שידור ציבורי חזק, עצמאי והגון יכול לבסס תחרות שונה, ולגרום להעלאת הרף. במסגרת העולם התחרותי יש לשמר גופים מיוחדים כמו גלי צה"ל, גם אם הדבר אינו קל, ויש בו חסרונות טבועים כמו עתונאות במדים. איים אלה של שידור ציבורי יכולים לפעול למשל בתוכניות מקור איכותיות, בנושאים שאינם מגיעים לציבור ואינם מטופלים בתקשורת בדרך אחרת, תחקירים ותוכניות תעודה; יצירה ישראלית מקורית; ביטויים להיותה של מדינת ישראל מדינה יהודית ודמוקרטית.

הסכנה היא שהשידור הציבורי ייטלטל מצד לצד ללא מטרה ברורה. אשר על כן, יש צורך בתפישת מגובשת, בפיקוח ציבורי, אמיץ והוגן, והוא הדין להנהגה ראויה.

השידור המסחרי

בעידן השינויים הטכנולוגיים, ריבוי הערוצים הקיים וריבוי רחב יותר לעתיד לבוא, יש לזכור כי ריבוי ערוצים אין משמעותו בהכרח ריבוי במות של אמת.

אכן, לא אחת שומעים אנו אמירות כגון, למה לרגולטור להתערב? תנו לשוק לעשות את שלו; התחרות היא הפתרון, ולא התערבות ורגולציה. אך החיים מורכבים יותר. תחרות איננה מנטרה, שכן בהעדר בלמים, ובנטייה למיוזגים, מה שנראה כתחרות עשוי להיות מוכח כריכוזיות. במדינות רבות סברו כי על מנת להבטיח את חופש הביטוי יש מקום להבטיח את קיומן של במות שונות, ופלורליזם בשליטה על אמצעי תקשורת. בבריטניה למשל הגבילו את העתונים ב-20% של אחזקות בערוצי טלוויזיה. גם ספרד, גרמניה ומדינות אחרות מצאו לנכון להידרש לסוגיה זו.

בנקודת זמן זו, בה נערך תיקון מקיף לחוק הבזק בכל הנוגע לשידורי טלוויזיה בכבלים המשודרים כיום בלעדית על ידי שלוש חברות הכבלים, כל אחת באזורי זכיונותיה, תוך מעבר לרשימות ופתיחת שוק התקשורת לתחרות גם בתחום הטלפון והאינטרנט, עלינו לשאול עצמנו האם המצב הקיים הוא שצריך לקבוע את הנורמטיבי והנכון. לדעתנו, בטרם מתן הרשימות ראוי להסדיר את העקרונות החשובים בחוק. אחרי מתן הרשימות, יש חשש כבד כי הרכבת תיסע לדרכה ומעוות ספק אם יוכל לתקון.

עמדתנו היתה, ועודנה, כי מן הראוי למנוע את המצב שבו בעלי העתונים יהיו השולטים בטלוויזיה בכבלים. גם אם לא הוטלו על כך מגבלות בעבר, מה שנעשה נעשה בשגגה ובטרם מודעות לבעייתיות שבבעלות הצולבת. אין לחזור על כך כעת, כאשר ניתנת האפשרות, במסגרת התיקון לחוק הבזק, להיכנס לכל תחומי הטלקומוניקציה. ההגבלות שבהן מדובר, מטרתן ליצור איונים מתאימים, והן חיוניות.

סוף דבר

פרשת "בלק" בספר במדבר, שנקראה בשבת שעברה בבתי הכנסת, מספרת את סיפורו של הקוסם בלעם שנקרא לקלל את ישראל וההשגחה סוככה שברכם. האתגר שבפנינו, כולנו, הוא בכיוון ההפוך: מידע וטכנולוגיה - זמינותם והעברתם הם ברכה; כיצד נוכל להבטיח שחלילה ברכה זו לא תהפוך לקללה של אבדן ערכים, של לשון הרע. בידינו הדבר: כלשון ספר דברים, שנאמרה, להבדיל, על התורה - "כי קרוב אליך הדבר מאוד, בפיך ובלבבך לעשותו."

איורים: שמואל כץ

את פרשיות האזנות הסתר בעתונות הישראלית בעשור הקודם. ואולם, האם במצב של ריכוזיות השליטה בכלי התקשורת, הכתובה והאלקטרונית בידי ידיים מעטות ניתן להבטיח אותן מטרות נאצלות? ריכוזיות השליטה של גורמים מעטים בעתונות הכתובה והאלקטרונית היא בוודאי בעייתית:

- היא מגבילה פלורליזם בתקשורת;
- יש חשש לצנזורה עצמית של עתונאים כדי לספק את רצונם של הבעלים;
- ועוד נקודה שלכאורה היא זניחה, אך היא רבת משמעות ביומיום - היא מגבילה אפשרויות תעסוקה של אנשי תקשורת ועתונאים. כלכלית קיים כמובן אינטרס לבעלים, שאותם גורמים תקשורתיים יועסקו בממות השונות השייכות למהזיק באמצעי השליטה. בכך ניתן אולי להשיג חסכון, אך אין בכך כדי להגביר את הפלורליזם. אכן היו דברים מעולם. אמנם תיתכן דעה שלפיה בעל המאה בעתון הוא בעל הדעה האבסולוטית. ואולם, התוצאה היא, כי ציבור הרוכש עתון מדי יום, ומדבר אני על עתונים גדולים הנתפשים כמשקפים מגוון דעות, קורא ומאמין ואינו ער לתת-הזרמים הנסתרים. ועוד, אנתנו קרבים למציאות שבה יכולת השליטה תהיה משמעותית עוד יותר, גם בגלל ההתפתחויות הטכנולוגיות המוסיפות כלים כמו הטלוויזיה האינטראקטיבית, וגם בשל האפשרות שאותם גורמים ישלטו גם בתחומים נוספים כמו אינטרנט, אם לא יוטלו מגבלות.
- בשל כל אלה, יש מקום ליצירת איונים, ולצד הסיכונים יש גם סיכויים. האתגר הוא, ראשית, להיות מודעים לבעייתיות הקיימת, תוך דיון ציבורי שקוף ונוקב, והטלת מגבלות על ריבוי בעלויות צולבות. נדמה לי שקשה להתווכח ביותר עם התיזה, שבעלות צולבת של אותם אנשים או קבוצות באמצעי תקשורת שונים - עתונות כתובה, ערוצי טלוויזיה בכבלים, אינטרנט ועוד במדינה כשלנו - יש לה פוטנציאל קשה לשוק הדעות בחברה הישראלית. כל הבעיות הקשורות בבעלות פרטית על אמצעי תקשורת מתעצמות כשהבעלות צולבת. הבקרה העצמית והתחרות בשוק הדעות נשחקות והולכות.
- החוק שהסדיר את פעולת הטלוויזיה הרב ערוצית בישראל נחקק לפני 15 שנים, בתקופה שבה לא היתה מודעות לבעייתיות הבעלויות הצולבות. היום, בקרבנו אל תום עידן הזכיונות, נוצרה הזדמנות ראויה להידרש לכך. הדיון הציבורי עד כה היה חסר.